

Ενδεικτικές απαντήσεις στο μάθημα των αρχαίων ελληνικών

Επιμέλεια απαντήσεων: Κώστας Σίδερης - Νίκη Παπαϊωάννου

A1. Μετάφραση διδαγμένου κειμένου

Έτσι, λοιπόν, εφοδιασμένοι οι άνθρωποι στην αρχή κατοικούσαν διασκορπισμένα, πόλεις όμως δεν υπήρχαν· αφανίζονταν, λοιπόν, από τα θηρία επειδή ήταν από κάθε άποψη ασθενέστεροι από αυτά και επειδή οι τεχνικές γνώσεις τους βοηθούσαν βέβαια ικανοποιητικά για ανεύρεση τροφής, ήταν όμως ανεπαρκείς στον πόλεμο με τα θηρία – γιατί δεν είχαν ακόμα την πολιτική τέχνη, της οποίας μέρος είναι η πολεμική – επιζητούσαν, λοιπόν, να συγκεντρώνονται και να σώζονται κτίζοντας πόλεις· κάθε φορά, λοιπόν, που συγκεντρώνονταν αδικούσαν ο ένας τον άλλο επειδή πράγματι δεν είχαν την πολιτική αρετή, ώστε πάλι, επειδή διασκορπίζονταν, καταστρέφονταν. Ο Δίας, λοιπόν, επειδή φοβήθηκε για το γένος μας, μήπως ολόκληρο χαθεί, στέλνει τον Ερμή στους ανθρώπους να τους φέρει το σεβασμό και τη δικαιοσύνη, για να είναι αυτά η τάξη των πόλεων και συνδετικοί κρίκοι φιλίας.

B1.

- Σύμφωνα με τα ερμηνευτικά σχόλια του σχολικού βιβλίου: «Η φωτιά αποτελεί το θεϊκό μερίδιο που είχαν την τύχη, χάρη στην παρέμβαση του Προμηθέα, να λάβουν οι άνθρωποι. Είναι θεϊκό α) γιατί το κατείχαν ως τότε μόνο οι θεοί, β) είναι θεϊκό γιατί οι άνθρωποι το απέκτησαν με θεϊκή παρέμβαση του Προμηθέα, γ) είναι επίσης θεϊκό γιατί, επιτρέποντας στον άνθρωπο να αναπτύξει πολιτισμό, του επέτρεψε κατά συνέπεια να αναγνωρίσει την ύπαρξη των θεών. Η πρώτη και άμεση συνέπεια του δώρου της φωτιάς, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, είναι ακριβώς η εμφάνιση της θρησκείας.»
- Δεν πρέπει να θεωρήσουμε τη συγγένεια με τη θεότητα ως απόκτηση από τον άνθρωπο θεϊκών ιδιοτήτων, ότι ο άνθρωπος απέκτησε, δηλαδή, την αθανασία και τη μακαριότητα των θεών. Η έννοια της συγγένειας δεν έγκειται στην κοινή καταγωγή τους, αλλά στην πνευματική και πολιτισμική τους συνάφεια. Η έντεχνος σοφία και η φωτιά αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη της προόδου του ανθρώπινου πολιτισμού, γι' αυτό τα στοιχεία αυτά θεωρήθηκαν συστατικά της θεϊκής ουσίας και ένα από τα μυστικά της δύναμης των θεών.

B2.

- Στα πρώτα στάδια της ζωής τους οι άνθρωποι ζούσαν διασκορπισμένοι – εξαιτίας της πλημμελούς διανομής των εφοδίων από τον Επιμηθέα, το ανθρώπινο είδος ήταν αδύνατο να αντιμετωπίσει τα άγρια θηρία με συνέπεια το διαφαινόμενο αφανισμό του. Παρατηρούμε, πάντως, σύμφωνα με τον

μύθο, ότι αν και δεν είχαν συγκροτηθεί πόλεις, παρ' όλα αυτά είχε δημιουργηθεί ένας στοιχειώδης πολιτισμός (θρησκεία, έναρθρος λόγος).

- Εξαιτίας του αναπόφευκτου αφανισμού, οι άνθρωποι αποφασίζουν (από ανάγκη, όχι από έμφυτη τάση για κοινωνική συμβίωση) να συγκροτήσουν πόλεις. Ο Πρωταγόρας, όπως και όλοι οι σοφιστές, υποστήριζαν τη νόμω και όχι φύσει συγκρότηση των πόλεων. Όμως, δεν διήρκεσε πολύ η πρώτη προσπάθεια συνύπαρξης σε οργανωμένες πόλεις καθώς οι άνθρωποι δεν διέθεταν την πολιτική αρετή, την έννοια δηλαδή της δικαιοσύνης. Αδικούσε, επομένως ο ένας τον άλλον με αποτέλεσμα τον αλληλοσπαραγμό τους.
- Για την αναχαίτιση της βέβαιης πορείας προς τον αφανισμό, καταλυτική ήταν η επέμβαση του Δία. Ο βασιλιάς των θεών, ο οποίος σε πρότερο στάδιο του μύθου είχε επιδείξει ανάληψη και απάνθρωπο πρόσωπο, τώρα, ενεργεί καταλυτικά για τη σωτηρία του ανθρώπου: δίνει εντολή στον Ερμή να διανείμει σε όλους τους ανθρώπους την πολιτική αρετή, την αιδώ, δηλαδή, και τη δίκη. Διευκρινίζει, μάλιστα, ότι πρέπει να δοθεί σε όλους ανεξαιρέτως και όχι με καταμερισμό, όπως συνέβη με τη διανομή των τεχνικών γνώσεων. Γιατί, αν δεν συμμετέχουν όλοι στην αιδώ και στη δίκη είναι αδύνατη η συγκρότηση πόλεων.

Αιδώς: Εκφράζει τη ντροπή, την ταπείνωση που νιώθει ένας άνθρωπος όταν συμπεριφέρεται με τρόπο που αντιβαίνει στους άγραφους και γραπτούς κώδικες ηθικής συμπεριφοράς. Η αιδώς εμπεριέχει και το αίσθημα της σεμνότητας, της ταπεινότητας, του σεβασμού προς τους άλλους ανθρώπους και του αυτοσεβασμού. Δηλαδή ο άνθρωπος κυριεύεται από το αίσθημα της αιδούς όταν οι πράξεις του τον μειώνουν και τον ρίχνουν στη συνείδηση και στα μάτια των άλλων. Ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός είναι «πολιτισμός ντροπής», δηλαδή η υπακοή στους νόμους είναι προϊόν εσωτερικού καταναγκασμού: κάθε άτομο γεννιέται με έναν κώδικα συμπεριφοράς και ενεργεί βάσει αυτού. Αμέτρητα είναι τα παραδείγματα στα οποία η τιμή, ο αυτοσεβασμός, η φήμη του ονόματος υπήρξαν τα κίνητρα των πράξεων που αποσκοπούσαν στην αποφυγή της αιδούς (ο Έκτορας φοβάται περισσότερο μήπως χαρακτηριστεί δειλός παρά τον ίδιο τον θάνατο, το ίδιο ίσχυε διαχρονικά και για τους Σπαρτιάτες). Σήμερα αποτελεί περίπλοκη ιδιότητα και γι' αυτό αποδίδεται ποικιλότητα: η ηθική συνείδηση, ηθικότητα, σωφροσύνη, αυτοέλεγχος, φιλότιμο, κοσμιότητα, αυτοσεβασμός.

Δίκη: Εκφράζει την έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο, το σωστό, το νόμιμο, το συναίσθημα της δικαιοσύνης. Οδηγεί στην τήρηση των νόμων, η ύπαρξή της είναι ταυτόσημη με την απόδοση δικαιοσύνης, με την επιβολή ποινών. Εννοείται, δηλαδή, με τον όρο «δίκη» ο νόμος και η εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου για τήρησή του. Είναι, επίσης το συναίσθημα της δικαιοσύνης, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των συνανθρώπων μας και η αποκατάστασή τους, όταν αυτά παραβιάζονται.

Είναι σαφές ότι τόσο η αιδώς όσο και η δίκη είναι οι δύο δυνάμεις με τη συμβολή των οποίων αποτρέπονται η ασυδοσία και η αναρχία ενώ, αντίθετα, διευκολύνονται η κοινωνική συνεργασία, η ομόνοια, η ομαλή συμβίωση. Η πολιτική αρετή αποτελεί, συνεπώς, την απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση της κοινωνικής συνοχής.

B3.

- Ο Δίας, για να δώσει έμφαση στην ανάγκη καθολικής διανομής της αιδούς και της δίκης σε όλους τους ανθρώπους, δίνει εντολή στον Ερμή να θανατώνεται όποιος δεν δεχτεί τα δώρα αυτά ως «νόσος της πόλης» (παρομοιάζει την ανθρώπινη κοινωνία με το σώμα).
- Στο σημείο αυτό διαφαίνεται μια αντίφαση: ο Δίας δίνει εντολή να δοθούν η αιδώς και η δίκη σε όλους, όμως ταυτόχρονα ορίζει αυστηρές ποινές σε όσους δεν τις διαθέτουν. Τελικά έχουν ή δεν έχουν όλοι την αιδώ και τη δίκη; Η φαινομενική αυτή αντίφαση αίρεται αν λάβουμε υπόψη μας ότι η αιδώς και η δίκη, από τη στιγμή που δεν είναι έμφυτες στον άνθρωπο (δεν τις έχει από τη στιγμή της γέννησης του, όπως για παράδειγμα τις αισθήσεις), αλλά είναι επίκτητες, δωρεά του Δία, είναι στην ευχέρεια και στη βούληση του ανθρώπου να τις αποδεχτεί, να τις κάνει κτήμα του. Αν κάποιος, όμως, παραβούν την εντολή του Δία, τότε θα πρέπει να τιμωρηθούν με θάνατο. Είναι σαφές, ότι ούτε και ο Δίας μπορεί να εξασφαλίσει την καθολικότητα της αιδούς και της δίκης στους ανθρώπους, επειδή αυτές δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής φύσης τους.
- Η απόλυτη εντολή του Δία σχετικά με την επιβολή αυτού του σκληρού νόμου φανερώνει την επιτακτική ανάγκη να διαθέτουν όλοι την αιδώ και τη δίκη. Η θανατική ποινή φαντάζει πολύ σκληρή, αποδεικνύει, όμως, πόσο καταστροφική μπορεί να είναι για μια πόλη η ύπαρξη άδικων ανθρώπων.

- Και από το μεταφρασμένο κείμενο διακρίνεται ότι όσοι δεν μετέχουν στην πολιτική αρετή πρέπει να διδάσκονται με διάφορους τρόπους με σκοπό την απόκτησή της. Αν και ύστερα από τη διαδικασία της διδασκαλίας εξακολουθήσουν να μην είναι δεκτικοί στην πολιτική αρετή, πρέπει να υφίστανται βαρύτερες ποινές.
- Η θανατική ποινή ήταν σε ισχύ και επιβαλλόταν συχνά και για όχι πολύ μεγάλα εγκλήματα. Η εξορία ήταν επίσης μια συχνή μορφή αυστηρής τιμωρίας, τη βαρύτητα της οποίας δεν μπορούμε να αντιληφθούμε σήμερα, καθώς ο πολίτης ήταν άμεσα ταυτισμένος με την πόλη του. Η πόλη του παρείχε ασφάλεια, αυτάρκεια, πολιτικά δικαιώματα, του εξασφάλιζε την ύπαρξη. Εκτός αυτής δεν είχε δικαιώματα, η ύπαρξή του ήταν επισφαλής. Άλλη ποινή είναι η δήμευση της περιουσίας, η οποία επίσης είναι άκρως ατιμωτική, ενώ, τέλος, γίνεται αναφορά στην ολοκληρωτική καταστροφή του οίκου του ενόχου. Πρόκειται για σκληρή, ατιμωτική και σπασθήποτε άδικη ποινή, σύμφωνα με την οποία όλη η οικογένεια, οι απόγονοι αυτού που καταδικαζόταν για κάποιο παράπτωμα δέχονταν μια εξοντωτική ποινή, π.χ. εξορία ή στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων.
- Οι ποινές παρουσιάζονται από τον Πρωταγόρα κλιμακωτά, από την επιεικέστερη στην βαρύτερη. Ο θάνατος θεωρούνταν η ελαφρότερη από τις βαριές ποινές. Η εξορία θεωρείτο ποινή βαρύτερη από την θανατική. Η δήμευση τη περιουσίας θεωρείτο η βαρύτερη ποινή, καθώς οι συνέπειές της αντανακλούν σε ολόκληρη την οικογένεια του ενόχου.

B4.

ΣΩΣΤΟ

ΛΑΘΟΣ

ΛΑΘΟΣ

ΣΩΣΤΟ

ΛΑΘΟΣ

B5.

- λοχαγός: άγοντα
- άγαλλίασις: άγάλματα
- θρέψις: τροφάς
- βαθμίς: βωμούς
- άφιξις: ικανοί
- όχυρός: μετέσχευ
- διάδημα: ύποδέσεις
- νεογνός: συγγένειαν
- όλέθριος: άπόλοιτο
- δεισιδαίμων: δείσας

Γ1. Μετάφραση αδίδακτου κειμένου

Οι ναυτικές δυνάμεις των Ελλήνων λοιπόν ήταν τέτοιες και οι παλιές και αυτές που αποκτήθηκαν ύστερα. Δύναμη όμως απέκτησαν υπερβολική όσοι έδωσαν προσοχή σε αυτό και με την απόκτηση χρηματικού οφέλους και με την εξουσία σε άλλους. Γιατί πλέοντας εναντίον τους κατέστρεφαν τα νησιά και κυρίως όσοι δεν είχαν αρκετή γη. Αντίθετα, στη στεριά, πόλεμος, από όπου σε κάποιους προστέθηκε δύναμη, δεν έγινε κανένας. Γιατί ήταν όλοι όσοι έγιναν απέναντι στους δικούς τους για τον καθένα γειτονικούς λαούς και οι Έλληνες δεν έκαναν εκστρατείες έξω από το δήμο τους πολύ μακριά από τη χώρα τους για την καταστροφή των άλλων. Γιατί δεν είχαν προσχωρήσει προς τις πολύ μεγάλες πόλεις ως υπήκοοι ούτε πάλι οι ίδιοι έκαναν κοινές εκστρατείες επί ίσοις όροις.

Γ2.

- ἦν → ἔσται
- ἐλαχίστην → ἐλάτοσσι(ν)
- προσσχόντες → πρόσσχωμεν
- ἐπιπλέοντες → ἐπιπλεῖτε

- **κατεστρέφοντο** → κατεστράφθω
- **μάλιστα** → μάλα
- **διαρκῆ** → διαρκές
- **ἐκδήμους** → ἐκδήμοις
- **οὐδείς** → οὐδεμιᾶς
- **ἐξῆσαν** → ἐξεληθεῖν

Γ3α.

- **τά ναυτικά:** υποκείμενο στο ἦν
- **αὐτοῖς:** αντικείμενο στο προσσχόντες
- **ἄλλων:** γενική αντικειμενική στο ἀρχῆ
- **ἐπί καταστροφῆ:** εμπρόθετος προσδιορισμός του σκοπού στο ἐξῆσαν
- **ὕπηκοι:** επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου στο ξυνειστήκεσαν

Γ3β.

- Ἄπαντες γινώσκουσι ἰσχύν δε περιποιήσασθαι ὅμως οὐκ ἐλαχίστην τούς προσσχόντας αὐτοῖς.
- Ἄπαντες γινώσκουσι ὅτι ἰσχύν δε περιποιήσαντο ὅμως οὐκ ἐλαχίστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς.
- Ἄπαντες γινώσκουσι ἰσχύν δε περιποιήσαμένους ὅμως οὐκ ἐλαχίστην τούς προσσχόντας αὐτοῖς.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

- Οι ερωτήσεις ήταν σαφείς ως προς τη διατύπωση.
- Οι ερμηνευτικές ερωτήσεις στο διδαγμένο κείμενο δεν είχαν κάποια ιδιαίτερη δυσκολία, απαιτούσαν όμως εκτενή σχολιασμό.
- Για πρώτη φορά εξετάστηκε η εισαγωγή με τη μορφή Σωστού – Λάθους, γεγονός που διευκόλυνε τους μαθητές.
- Οι λεξιλογικές ασκήσεις ήταν μάλλον δύσκολες.
- Οι γραμματικές και συντακτικές ασκήσεις δεν παρουσίασαν κάποια ιδιαίτερη δυσκολία.
- Το αδίδακτο κείμενο ήταν απαιτητικό ως προς τη μετάφραση.
- **Οι ενδεικτικές απαντήσεις του διδαγμένου κειμένου αντλήθηκαν από τα βιβλία μας «Ο Πρωταγόρας του Πλάτωνα» και «Οδηγός επανάληψης για τα αρχαία ελληνικά της Γ' Λυκείου» που συγγράψαμε και διανέμουμε δωρεάν στους μαθητές μας.**